

Кот Людмила Леонідівна
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-8149>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-566-5-8>

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЧИННИК СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Агресія РФ спричинила глибокі структурні зрушення в національній економіці України: руйнування виробничих потужностей, масову міграцію населення, розрив ланцюгів доданої вартості та поглиблення територіальних диспропорцій розвитку. У таких умовах ключовим завданням економічної політики стає не лише відновлення обсягів виробництва, а й підвищення стійкості (resilience) економічної системи до шоків за рахунок інституцій, здатних одночасно забезпечувати економічну активність, соціальну інтеграцію та просторову цілісність країни [5]. До кола таких інституцій дедалі виразніше належить соціальне підприємництво, яке в українських реаліях виступає проміжною ланкою між ринком, державою та громадянським суспільством [1; 2].

У теоретико-методологічному вимірі соціальне підприємництво доцільно інтерпретувати в логіці інституціональної економіки як особливий тип гібридних інститутів: вони поєднують механізми ринку (самоокупність, підприємницький ризик, інноваційні бізнес-моделі) з нормами солідарності, взаємодопомоги та громадянської участі [1]. На відміну від класичного бізнесу, цільова функція соціальних підприємств максимізує не прибуток, а інтегральний соціально-економічний результат, який включає працевлаштування вразливих груп, покриття «білих плям» у наданні послуг, зміцнення довіри у громадах та підвищення спроможності місцевих інституцій [2; 3]. У такій логіці соціальне підприємництво постає інституційним чинником стійкості національної економіки: воно

створює додаткові «опори» системи, які пом'якшують наслідки шоків, зменшують глибину просідання на локальному рівні та прискорюють відновлення.

Емпіричні дослідження демонструють, що до повномасштабного вторгнення в Україні вже сформувався зародковий, але динамічний сектор соціального підприємництва. За даними аналітики Pact, станом на 2017 р. в країні налічувалося близько 150 соціальних підприємств, половина з яких була створена протягом останніх трьох років; географічно вони переважно концентрувалися у північних та західних регіонах, а їхня діяльність була орієнтована на підтримку внутрішньо переміщених осіб, ветеранів АТО/ООС, людей з інвалідністю та інших уразливих груп [4]. Дослідження ОБСЄ фіксує, що більшість таких підприємств малочисельні за персоналом (до 5 працівників), але демонструють високу адаптивність та інноваційність бізнес-моделей, комбінуючи комерційні послуги, грантові ресурси й місцеві партнерства [3]. При цьому правове поле залишалось фрагментарним: соціальне підприємництво фактично функціонувало в межах загального підприємницького законодавства без спеціального статусу, податкових стимулів чи цільових програм підтримки [2].

Повномасштабна війна радикально змінює контекст функціонування цих акторів, але водночас посилює їхню роль у забезпеченні стійкості. Узагальнення кейсів соціальних підприємств у прифронтових та деокупованих територіях показує, що саме вони нерідко першими відновлюють базові послуги, організовують локальні ланцюги постачання, створюють робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та осіб, які втратили традиційні джерела доходу [1; 4]. Їхня інституційна специфіка – гнучке управління, вкоріненість у місцеві спільноти, здатність мобілізувати донорські та волонтерські ресурси – дозволяє швидше адаптуватися до воєнних ризиків і знижувати соціальну напругу на рівні громад.

У вимірі післявоєнної відбудови соціальне підприємництво здатне виконувати щонайменше три ключові інституційні функції. По-перше, ресурсно-розподільчу: завдяки реінвестуванню значної частини прибутку в статутну діяльність воно забезпечує циркуляцію

фінансових потоків у межах громад, підтримуючи локальний попит, зайнятість і розвиток людського капіталу [1; 3]. По-друге, компенсаторну: соціальні підприємства закривають прогалини в наданні послуг, які держава та ринок не можуть забезпечити оперативно (соціальні послуги, реабілітація, інклюзивна освіта, базова інфраструктура). По-третє, територіально-інтеграційну: розміщуючись у малих містах та сільських громадах, вони сприяють зменшенню регіональних диспропорцій, підсилюючи місцевий економічний потенціал і доповнюючи інструменти державної регіональної політики [4; 5].

Міжнародні організації, зокрема OECD, наголошують, що успішна повоєнна відбудова України потребує багаторівневого управління, орієнтованого на територіальні особливості, та активного залучення місцевих стейкхолдерів – громад, бізнесу, громадських організацій [5]. У такій мультиакторній архітектурі соціальні підприємства органічно виступають «містками» між муніципалітетами, бізнесом та донорами: вони здатні трансформувати донорські й інвестиційні ресурси у сталі місцеві проекти, що одночасно вирішують проблеми зайнятості, соціальної інтеграції та відновлення критичної інфраструктури [1; 3]. З огляду на це, інтеграція соціального підприємництва у стратегії регіонального розвитку та плани відбудови є не факультативною, а системною умовою підвищення стійкості національної економіки.

Водночас реалізація цього потенціалу стикається з низкою інституційних обмежень. Передусім ідеться про відсутність у законодавстві України чіткого визначення соціального підприємства та критеріїв його ідентифікації, що ускладнює доступ до пільгового фінансування, державних програм підтримки та участі в публічних закупівлях [2; 3]. Нерозвиненість ринку impact-інвестування та змішаних (blended) фінансових інструментів обмежує можливості масштабування успішних моделей. Інфраструктура підтримки (інкубатори, акселератори, центри компетенцій) залишається фрагментованою й сконцентрованою в обласних центрах, що посилює територіальні диспропорції [3; 4].

З урахуванням зазначеного доцільно окреслити декілька пріоритетних напрямів державної політики, спрямованих на

посилення ролі соціального підприємництва як інституційного чинника стійкості національної економіки в умовах війни та повоєнної відбудови:

1. Нормативна інституціоналізація соціального підприємництва. Визначення на рівні закону базових критеріїв соціального підприємства (первинна соціальна мета, обмежений розподіл прибутку, участь стейкхолдерів в управлінні) з можливістю реєстрації у спеціальному реєстрі та доступу до цільових інструментів підтримки [2].

2. Вбудовування соціальних підприємств у багаторівневу систему регіональної політики. Закріплення їхнього статусу партнерів органів місцевого самоврядування у стратегічному плануванні, реалізації програм відбудови та участі в публічних закупівлях соціальних послуг і робіт, що фінансуються як за рахунок державного бюджету, так і коштів міжнародних партнерів [3; 5].

3. Розвиток екосистеми фінансування. Створення умов для запуску національних та регіональних інструментів імпакт-інвестування, соціальних облігацій, гарантійних фондів і програм пільгового кредитування соціальних підприємств у партнерстві з міжнародними фінансовими організаціями й донорами [1; 3].

5. Цифрова інфраструктура обліку та моніторингу. Формування національної цифрової платформи соціального підприємництва, інтегрованої з державними реєстрами та системами електронного врядування, що забезпечуватиме прозорий облік суб'єктів, показників їх діяльності та результатів впливу на рівні громад і регіонів [1; 4].

6. Підтримка регіональних кластерів та мереж. Стимулювання розвитку кластерів соціальних підприємств у пріоритетних для відбудови макрорегіонах (прифронтові, деокуповані, депресивні) через програми інституційного розвитку, навчання, менторства та міжрегіонального обміну досвідом [4; 5].

Отже, соціальне підприємництво в Україні вже довело свою значущість як інституційний чинник стійкості національної економіки, здатний пом'якшувати наслідки воєнних шоків, підтримувати соціальну інтеграцію та сприяти просторовій консолідації країни [1; 4]. Подальше поглиблення його ролі потребує

цілеспрямованої інституціоналізації – від правового визнання й вбудовування в систему регіональної політики до розбудови фінансових та цифрових інструментів підтримки. Успіх повоєнної відбудови та інтеграції України до європейського економічного простору значною мірою залежатиме від того, чи буде цей потенціал своєчасно усвідомлений і перетворений на один із «несучих каркасів» національної економічної стратегії.

Список використаної літератури:

1. Kot L. Social entrepreneurship in wartime: adaptation strategies and economic resilience. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. No. 3. P. 344–352. URL: https://www.researchgate.net/publication/394804289_social_entrepreneurship_in_wartime_adaptation_strategies_and_economic_resilience
2. Promoting Social Entrepreneurship in Ukraine: an overview of key topics. European Center for Not-for-Profit Law. 2021. 15 p. URL: <https://ecn1.org/sites/default/files/2021-07/Promoting%20Social%20Entrepreneurship%20in%20Ukraine.pdf>
3. Practical Analysis: Social Entrepreneurship Development. OSCE Project Co-ordinator in Ukraine. Kyiv, 2019. 52 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/1/426377.pdf>
4. Snapshot of Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine. Pact. 2018. 2 p. URL: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/ukraine_se_snapshot_eng_web.pdf
5. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. OECD Multi-level Governance Studies. Paris: OECD Publishing, 2022. 338 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/63a6b479-en.pdf